

ҚАЗАҚСТАН ҰЛТТЫҚ БАНКІ

САЛАЛЫҚ КОНЪЮНКТУРАЛЫҚ ШОЛУ

Кәсіпорындар пікіртерімінің нәтижелері
(салалар: тау-кен өндіру және өңдеу өнеркәсібі, құрылыс,
сауда, көлік және қойма)

2019 жылғы III тоқсан

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің
Ақша – кредит саясаты департаменті

Жалпы ақпарат

I. Экономикалық жағдайларды бағалау:

- саладағы бәсекелестік (4-бет)
- инвестициялық белсенділік жағдайлары (5-бет)
- валюта бағамының әсері (6-бет)
- кредиттеу талаптары (7-бет)

II. Кәсіпорындар қызметінің нақты көрсеткіштерін бағалау

- өнімге сұраныс, оның бағасы, көлемі (8-бет)
- өндірістік қуаттың жүктеме деңгейі (9-бет)
- кәсіпорындардың қаржылық көрсеткіштері (10-11-бет)
- саладағы борыштық ауыртпалық (12-бет)
- еңбекақы мен жұмыспен қамту (13-бет)

Қорытынды

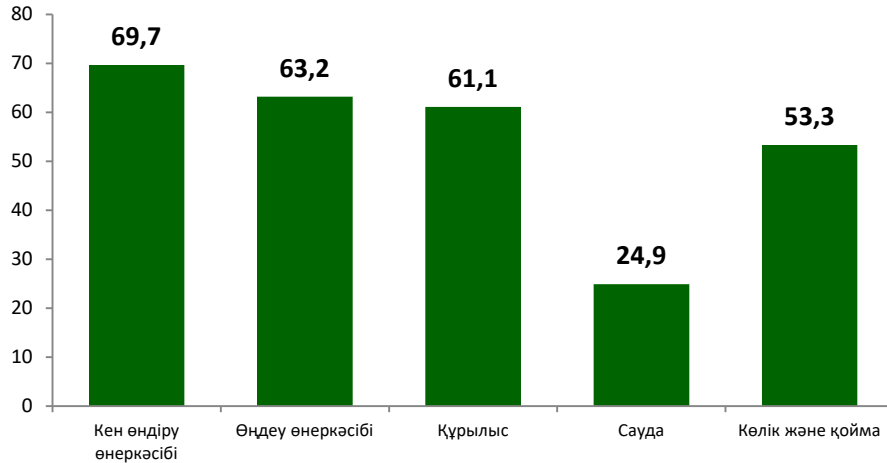
Пікіртерім жөніндегі мәліметтер

Пікіртерім мақсаты	➤ Салалардағы бизнестің конъюнктурасындағы негізгі үрдістерді анықтау
Респонденттер	➤ Кәсіпорындардың басшылары, қаржы бөлімдерінің қызметкерлері
Пікіртерім әдісі	➤ Сауалнама жүргізу
Пікіртерім жүргізу кезеңі	➤ 2019 жылғы 3 тоқсан

Іріктеу туралы мәліметтер

Тау-кен өндіру өнеркәсібінің кәсіпорындары	➤ 188
Өңдеу өнеркәсібінің кәсіпорындары	➤ 709
Құрылыс кәсіпорындары	➤ 355
Сауда саласының кәсіпорындары	➤ 895
Көлік және қоймаға жинау кәсіпорындары	➤ 255
Іріктеу бойынша кәсіпорындардың барлығы	➤ 2 402
Мониторингке қатысушылардың барлығы	➤ 3 244

1-график. Ірі және орта кәсіпорындардың үлесі, %

Сауда саласы нарықтық бәсекелестік ықпалы әсер ететін негізгі сала болып қала отырып, ол ықпалдың 2019 жылдың 3 тоқсанында осы салаға деген күшейгенін байқады.

Сауда саласында бәсекелестіктің жағымсыз әсерін сезіп отырған кәсіпорындар үлесі 33,6 % құраса, тау-кен өндіру өнеркәсібінде аталған көрсеткіш 8,5%-ды құрайды. Басқа салаларда бұл көрсеткіш 19% - 24% құрады.

Тау-кен өнеркәсібі бойынша іріктеу негізінен ірі және орта кәсіпорындар арқылы көрсетіліп отыр (69,7%). Оның басым бөлігін мұнай және табиғи газ өндіру, металл кендері, сондай-ақ тау-кен өнеркәсібінде техникалық қызмет көрсететін кәсіпорындар құрайды.

Өңдеу өнеркәсібінде ірі және орта кәсіпорындар сала кәсіпорындарының жалпы санының 63,2%-ын құрайды. Сала бойынша өндіріс көлемінің басым бөлігін металлургиялық өнеркәсіп кәсіпорындары өндіреді.

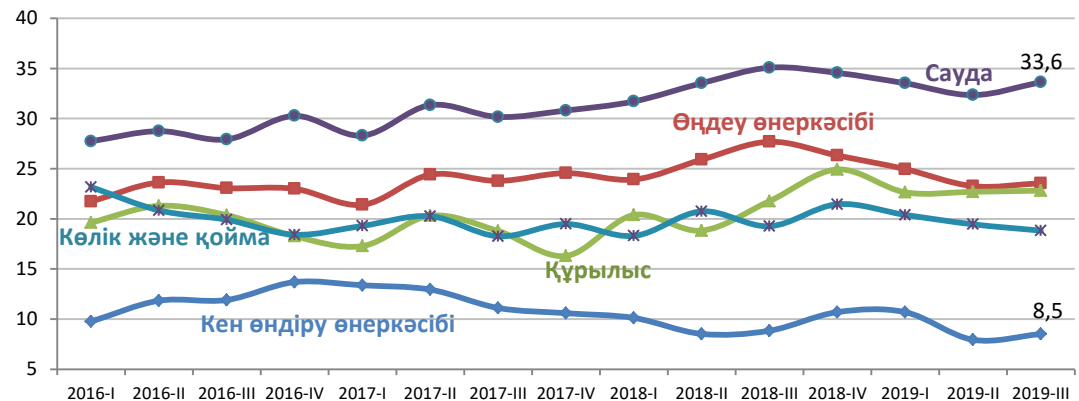
Құрылыс саласында да ірі және орта кәсіпорындар іріктеменің басым бөлігін құрайды (61,1%).

Көлік және қойма саласы бойынша іріктеменің жартысынан астамы ірі және орта кәсіпорындар (53,3%), олардың көбі мұнай және мұнай өнімдерін құбыржол арқылы тасымалдау қызметтерін көрсетеді. Олардың ішінде табиғи монополия субъектілеріне жататын кәсіпорындар аз емес.

Сауда саласы бойынша іріктеуде де бас жиынтықтағыдай ірі және орта кәсіпорындардың үлесі жоғары емес (24,9%).

Аталған салалар бойынша іріктеме репрезентативтілігі* 59,8% құрайды.

2-график. Нарықтық бәсекелестік кәсіпорынның даму мүмкіндігін шектеуші фактор болып табылатын кәсіпорындардың үлесі, %

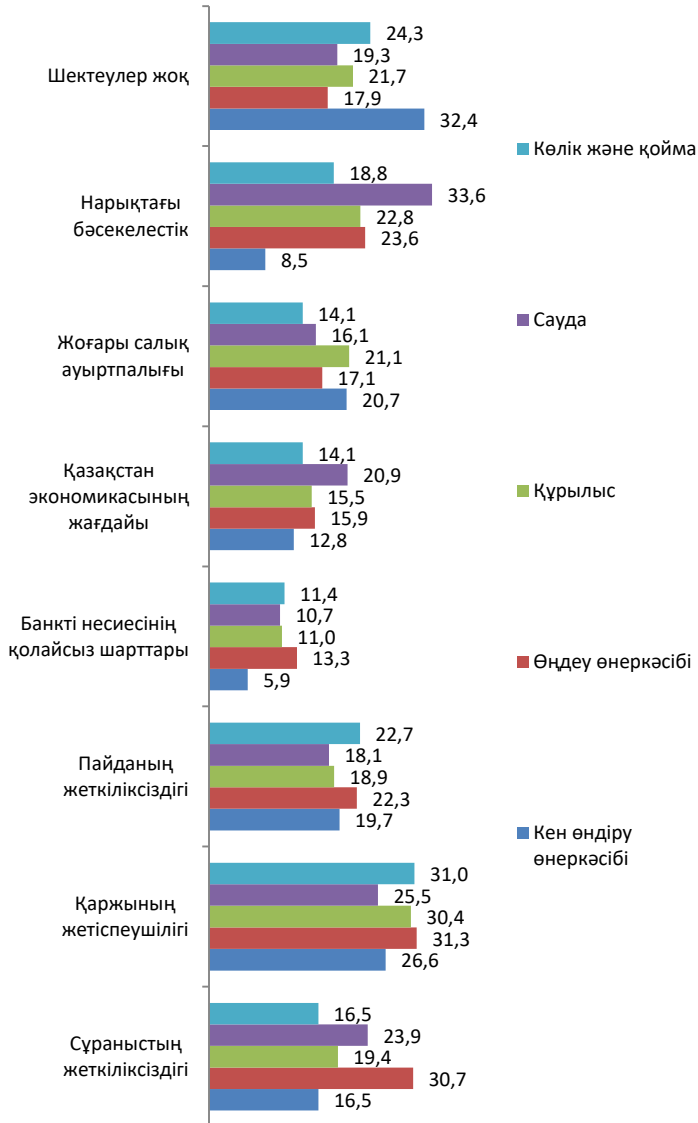
* ҚРҰБ кәсіпорындары мониторингіндегі репрезентативтілігі мына формула бойынша бағаланады:

$M\text{ҚК } \Theta\text{СТ} / \text{ҰЭМ } \Theta\text{СТ} * 100$

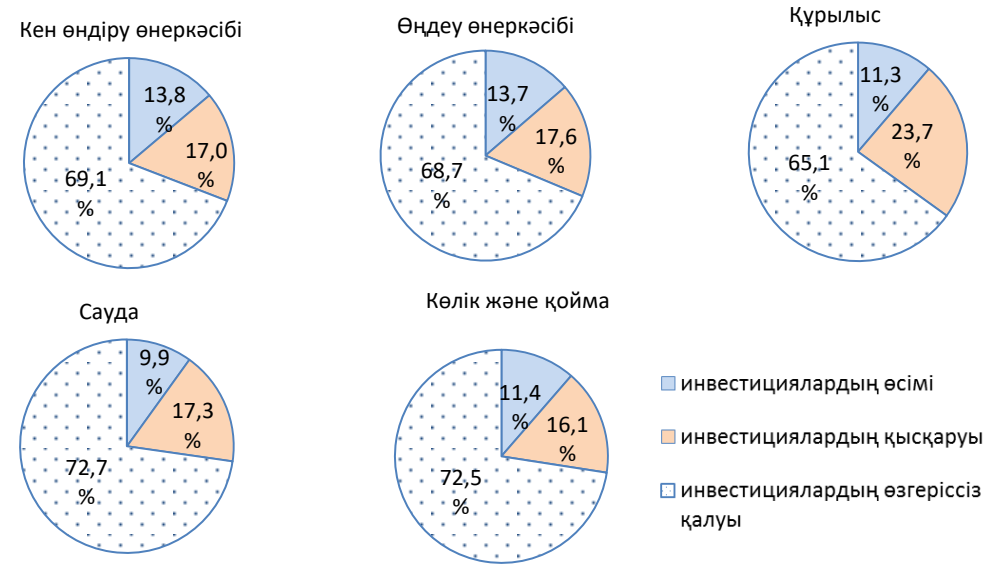
мұндағы, МҚК $\Theta\text{СТ}$ – ҚРҰБ мониторингіне қатысушы кәсіпорындардың өнімдерін сатудан түскен кіріс ($\Theta\text{СТ}$); $\text{ҰЭМ } \Theta\text{СТ}$ – ҰЭМ СК деректері бойынша $\Theta\text{СТ}$

Экономикалық жағдайларды бағалау: Инвестициялық белсенділік жағдайлары

3-график. Кәсіпорындардың инвестициялық белсенділіктерін шектеу, %

4-график. Шығару өскен кезде кәсіпорындардың инвестициялардың өзгерісі бойынша күтулері, %

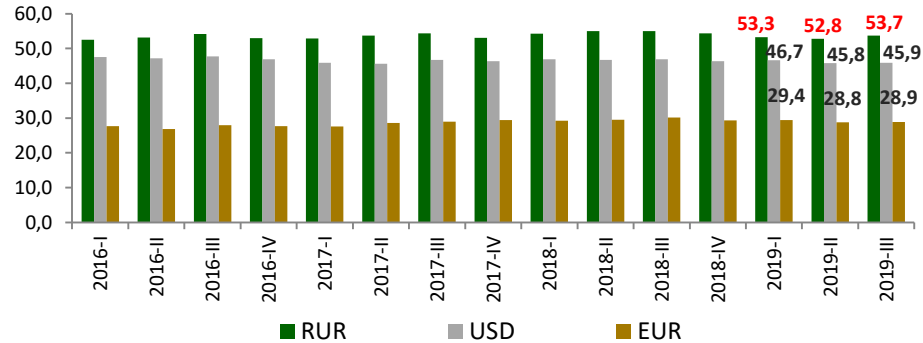
Кәсіпорындардың көпшілігі үшін инвестициялық белсенділікті шектейтін басты себептердің бірі **қаржы ресурстарының жетіспеушілігі** болып табылады.

Сауда кәсіпорындары үшін ең маңызды шектеуші фактор басқа кәсіпорындар тарапынан нарықтық бәсекелестік болып табылады, ал өңдеуші өнеркәсіп кәсіпорындары үшін - олардың өнімдеріне деген сұраныстың жеткіліксіздігі. Кен өндіру өнеркәсібінің кәсіпорындарының көпшілігі үшін ешқандай шектеулер жоқ.

Алдағы 12 айда барлық секторлар бойынша қаржыландыру деңгейі жалпы өзгеріссіз қалады, сонымен бірге өңдеу саласында қаржыландырудың ең үлкен өсімі, ал саудада ең төмен өсімі күтілуде. Негізгі капиталға жіберілетін инвестициялардың көлемінің ең көп төмендеуін құрылыс саласы күтуде. Қарастырылып отырған салалардың бәрінде инвестиция көлемін төмендетуді жоспарлап отырған кәсіпорындар үлесі оларды арттыруды жоспарлап отырған кәсіпорындар үлесінен артық.

Қаржыландырудың негізгі көздері бұрынғысынша кәсіпорындардың **меншікті қаражаты** болып табылады.

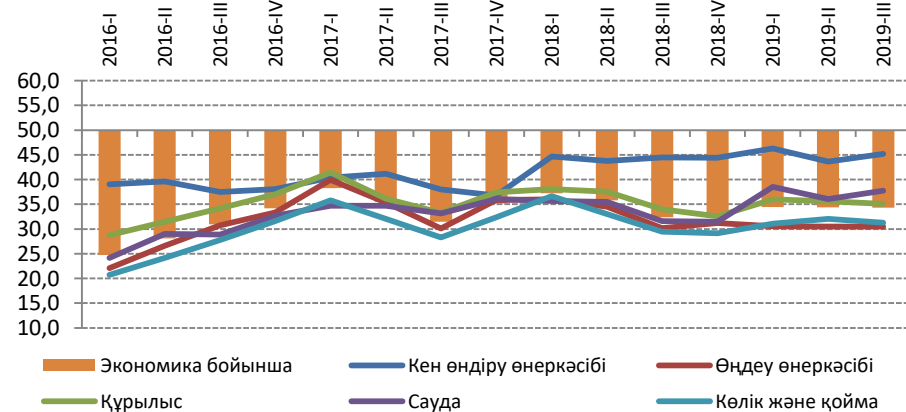
5-график. Есеп айырысуда шетел валютасын қолдану (кәсіпорындардың үлесі, %)

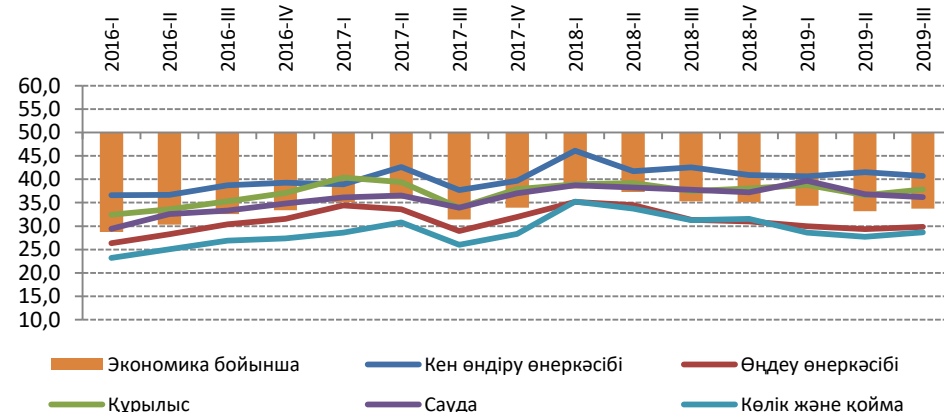
Шетелдік серіктестермен жұмыс істейтін кәсіпорындардың үлесі 70%-дан астам. Ондай кәсіпорындардың үлесі сауда саласында, өңдеу өнеркәсібінде және кен өндіру өнеркәсібінде шамамен орташа 80% құраса, көлік және қоймалау саласында 64%, құрылыс саласында 60% құрайды.

Шетелдік серіктестермен есеп айырысу бойынша кәсіпорындар көбінесе ресей рублін (кәсіпорындардың 53,7%-ы) және АҚШ долларын (кәсіпорындардың 45,9%-ы) пайдаланады. АҚШ долларын көбірек қолданатын тек кен өндіру өнеркәсібі (45,2%), қалған салаларда ресей рублі көбірек қолданылады. 2019 жылдың 3 тоқсанында шетелдік серіктестермен есеп айырысуда теңгені 14,3% кәсіпорын қолданды.

6-график. Теңгенің АҚШ долларына бағамының өзгеруінің кәсіпорындардың қызметіне ықпалы (тоқсан ішінде салалар бойынша ДИ*)

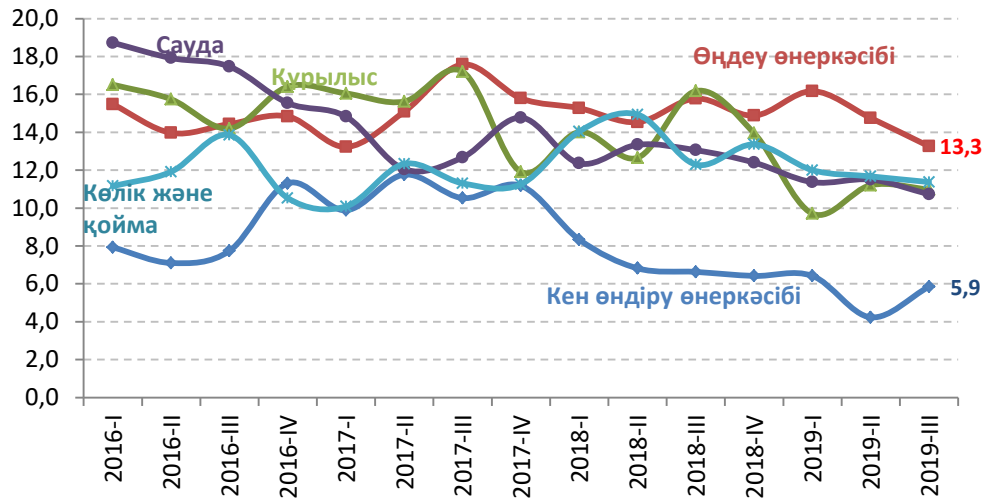
7-график. Теңгенің Ресей рубліне бағамының өзгеруінің кәсіпорының қызметіне ықпалы (тоқсан ішінде салалар бойынша ДИ*)

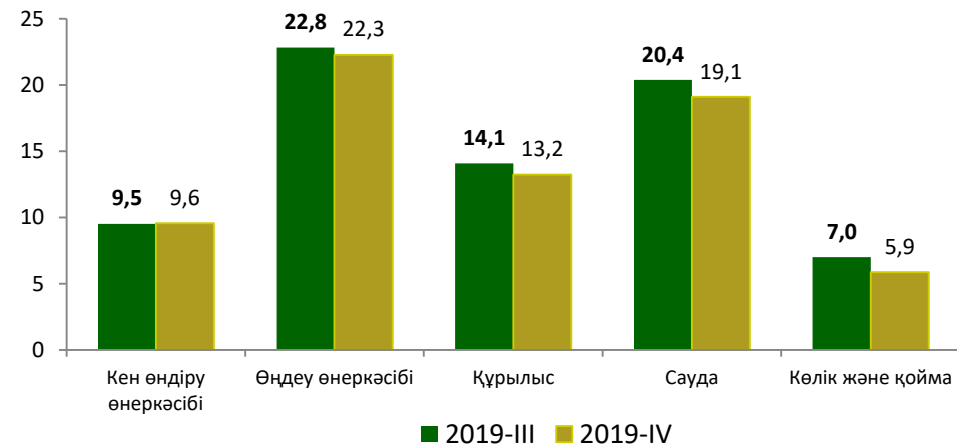
2019 жылдың 3-тоқсанында теңгенің АҚШ долларына қатысты бағамының кен өндіру өнеркәсібі мен сауда саласындағы шаруашылық қызметіне кері әсері төмендеді. Басқа салаларға кері әсері өзгеріссіз қалды. Ал теңге бағамының ресей рубліне қатысты өзгерісінің әсері кен өндіру және сауда салаларында күшейіп, ал құрылыс, көлік және қоймалау және өңдеу өнеркәсібі салаларында сәл төменірек болды. Бағам өзгерісінің әсерінің ең төмен кері ықпалы кен өндіру саласына тисе, ең көп кері ықпалы ықпалы өңдеу өндірісі мен көлік және қоймалау салаларына тиді.

* – ДИ, диффузиялық индекс 50 деңгейінен неғұрлым жоғары (төмен) болса, көрсеткіштің ықпалы соғұрлым оң (теріс), 50 деңгейі ықпалдың болмауын білдіреді

8-график. Банктік кредиттеудің шарттары тиімсіз кәсіпорындардың үлесі, %

9-график. 2019ж. 3-тоқсанда және 2019ж. 4-тоқсанда несиеленуі ниеті бар кәсіпорындар, %

1-кесте. Кредиттеудің орташа мөлшерлемесі, %

	Теңгемен		Шетел валютасымен	
	нақты	Қол жетімді	нақты	Қол жетімді
Кен өндіру өнеркәсібі	11,5	5,6	4,9	2,6
Өңдеу өнеркәсібі	11,2	6,2	5,0	2,5
Құрылыс	13,4	5,8	5,0	2,6
Сауда	13,2	7,9	6,8	4,2
Көлік және қойма	11,8	5,7	6,6	2,3

2019 жылдың 3-тоқсанында банктердің кредиттеу шарттары өңдеу саласы кәсіпорындары үшін жақсарып, кен өндіру саласы үшін нашарлады.

Бұған қарамастан, өңдеу өнеркәсібінде несиелену шарттарын тиімсіз деп бағалаған кәсіпорындар үлесі басқа салалармен салыстырғанда жоғарырақ (13,3%), ал кен өндіру саласында ең төмен (5,9%).

Теңгемен алынған кредиттер бойынша ең жоғары пайыздық мөлшерлемелер құрылыс және сауда салаларында байқалды; шетел валютасымен берілген несиелер бойынша сауда және көлік және қойма саласында байқалды.

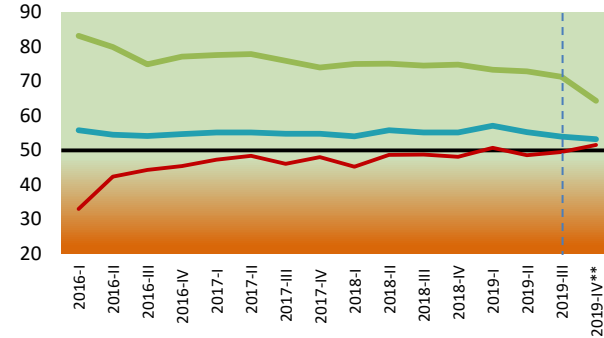
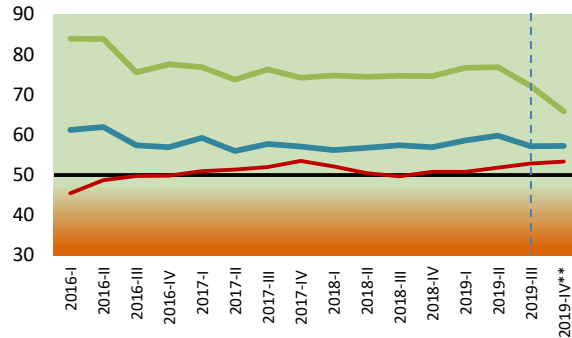
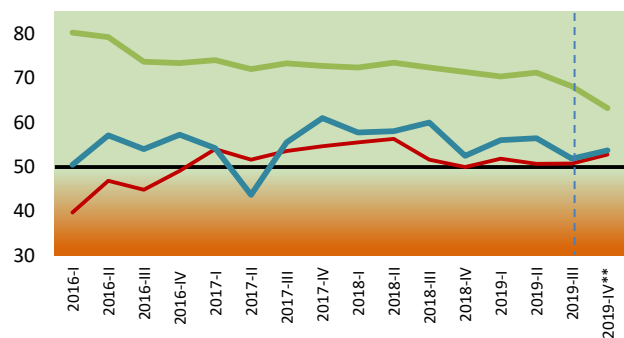
2019 жылдың 4-тоқсанында несиеленуі ниетті кәсіпорындардың үлесі ең көп өңдеу өнеркәсібінде және сауда саласында (22,3% және 19,1%, сәйкесінше), ең төмен көлік және қойма саласында (5,9%).

Кәсіпорындар қызметінің нақты көрсеткіштерін бағалау: Өнімге сұраныс, оның бағасы, көлемі

10-график. Тау-кен өндіру өнеркәсібі, ДИ*

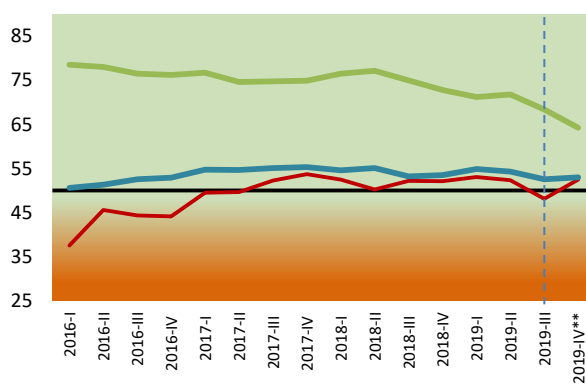
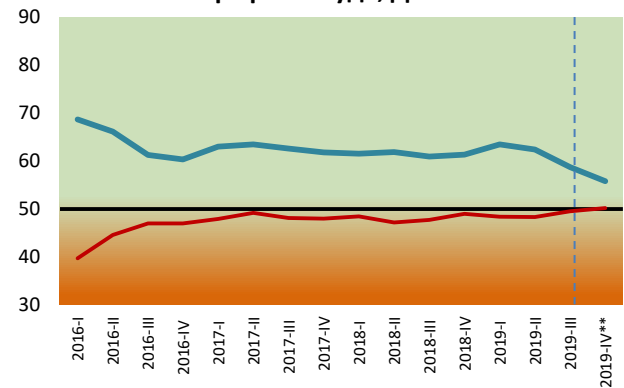
11-график. Өңдеуші өнеркәсіп, ДИ

12-график. Құрылыс, ДИ

13-график. Сауда, ДИ

14-график. Көлік және қойма, ДИ

— Сұраныс — Дайын өнім бағасы — Шикізаттар бағасы

2019 жылдың 3-тоқсанында дайын өнімге деген сұраныстың төмендеуі көлік және қойма саласында орын алды.

Сұраныстың ең жоғарғы өсу қарқыны өңдеу саласында орын алды.

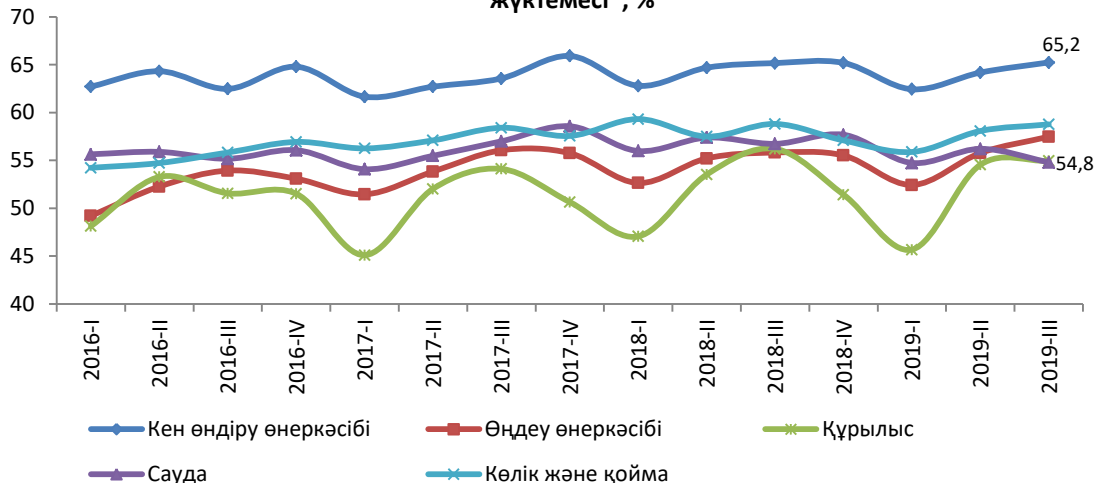
2019 жылдың 3 - тоқсанында **шикізат пен материалдардың** бағасының өсу қарқыны барлық салаларда бәсеңдеді. Сәйкесінше **дайын өнімді сату бағасының** өсу қарқыны төмендеді, бұл өзіндік құнның төмендеуімен байланысты болу керек.

2019 жылдың 4-тоқсанында өз өнімдеріне деген сұраныс бойынша сауда саласының кәсіпорындарынан басқа салалардың кәсіпорындарының күтімі оптимисті. Кен өндіру салаласының кәсіпорындары дайын өнімге деген бағаның өсу қарқынының жоғарылауын күтуде.

*– ДИ, диффузиялық индекс 50 деңгейінен неғұрлым жоғары (төмен) болса, көрсеткіштің ықпалы соғұрлым оң (теріс), 50 деңгейі ықпалды болмауын білдіреді

** - 2019 жылдың 4-ші тоқсаны үшін кәсіпорындардың күтулері келтірілген.

15-график. Салалар бойынша өндірістік қуаттардың орташа алынған жүктемесі*, %

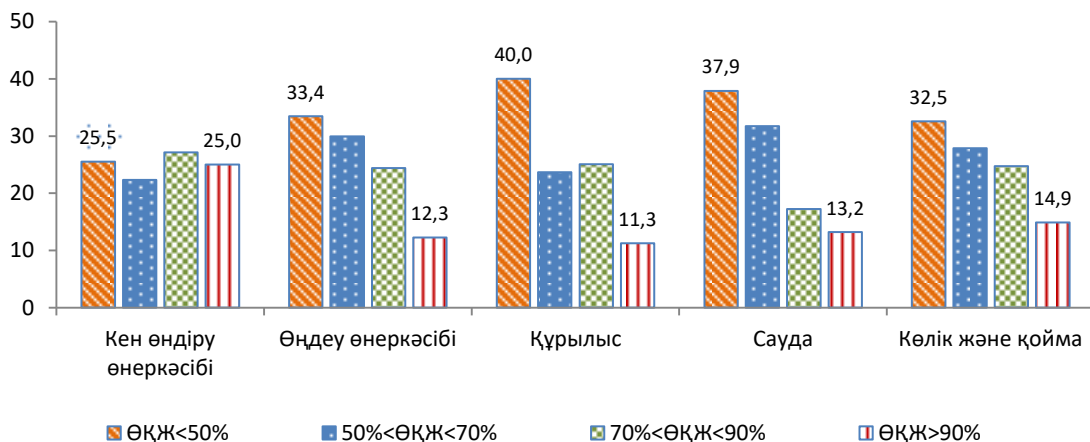
2019 жылдың 3-тоқсанында сауда мен құрылыс саласынан басқа барлық қарастырылып отырған салаларда өндірістік қуат жүктемесінің (ӨҚЖ) өсуі орын алды.

Өткен тоқсанда өндірістік қуатты барынша жүктеген (ӨҚЖ \geq 90%) кәсіпорындар **тау-кен өнеркәсібінде** басым болды (25,0%). Бұндай кәсіпорындардың үлесі құрылыс саласында әлдеқайда төмен (11,3%).

Құрылыс және сауда саласы кәсіпорындарының көпшілігінің өндірістік қуатты жүктеу деңгейі 50%-дан төмен (сәйкесінше, 40% және 37,9 %).

Нәтижесінде орташа өндірістік қуаттарды пайдаланудың ең жоғары деңгейі **тау-кен өнеркәсібінде** сақталып отыр (65,2%). **Құрылыс** және **сауда салалары** өндірістік потенциалын ең аз қолданатын салалар болып қалып отыр. Бұл ретте, құрылыс саласындағы ӨҚЖ динамикасының құбылмалылығы саланың маусымдық факторларға тәуелділігімен байланысты болғанымен түсіндіріледі.

16-график. Өндірістік қуат жүктемесінің 2019 жылғы 3-тоқсандағы деңгейі, кәсіпорындар үлесі %-бен

* Орташа арифметикалық салмақтанған өлшем – өндірістік қуаттар жүктемесінің деңгейі туралы сұраққа берілген жауаптар үлесі бойынша салмақтанған интервалдың орташа мәні.

Кәсіпорындар қызметінің нақты көрсеткіштерін бағалау: Кәсіпорындардың қаржылық көрсеткіштері

2-кесте. Негізгі көрсеткіштердің медианалақ мәні*

	АӨК	ЖТҚК	ААК	СР**	ӨҚК	ААҚУ, %
Кен өндіру өнеркәсібі	1,19	1,26	0,17	44,7	0,39	47,9
Өңдеу өнеркәсібі	1,15	1,22	0,21	21,4	0,33	71,2
Құрылыс	1,02	1,10	0,21	21,4	0,22	85,6
Сауда	1,07	1,11	0,34	18,5	0,13	99,5
Көлік және қойма	1,00	1,25	0,19	26,3	0,33	39,4

Кәсіпорындардың қаржы-шаруашылық қызметінің негізгі көрсеткіштері 2019 жылғы 3-тоқсанда былайша қалыптасты:

- тау кен өндіру және өңдеуші кәсіпорындарының өтімділігі ең жоғары болып табылады (АӨК сәйкесінше, 1,19 және 1,15);
- төлем қабілеттілігі ең жоғары болып тау кен өндіру және көлік және қойма саласының кәсіпорындары табылады (ЖТҚК = 1,26 және 1,25);
- іскерлік белсенділік сауда саласында басқаларына қарағанда айтарлықтай жоғары (ААК = 0,34);
- тау-кен өндіру өнеркәсібі саласының кәсіпорындарының рентабельділігі ең жоғары (СР=44,7%), ең төмен көрсеткіш – сауда саласында (СР=18,5%);
- инвестициялауды меншікті қаражаттың есебінен қаржыландыру мүмкіндігі тау-кен өндіру кәсіпорындарында жоғарырақ (ӨҚК=0,39);
- сауда және құрылыс саласы кәсіпорындарының активтерінің басым бөлігі айналым қаражаты болып табылады (ААҚУ = 99,5% және 85,6%, сәйкесінше).

3-кесте. Қаржылық көрсеткіштердің сипаттамалары

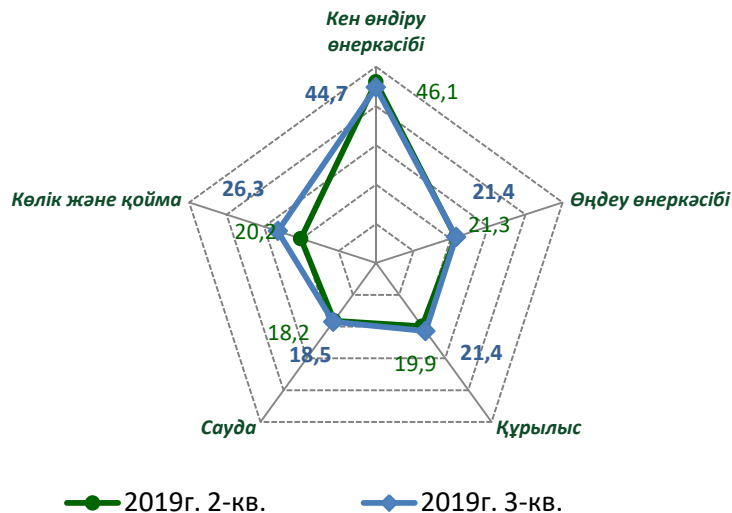
	Есептеу формуласы	Қысқаша сипаттама
АӨК (ағымдағы өтімділік коэффициенті)	Ағымдағы активтер/Қысқа мерзімді міндеттемелер	Компанияның ағымдағы міндеттемелерді (қысқа мерзімді) айналым активтері есебінен ғана өтеу қабілеттілігін сипаттайды. Көрсеткіш неғұрлым жоғары болса, кәсіпорынның төлем жасауға қабілеттілігі солғұрлым жақсы болады. Норматив 1,2-2.
КОП (жалпы төлем жасау қабілеттілік коэффициенті)	Активтер/Міндеттемелер	Кәсіпорынның барлық міндеттемесін (қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді) оның барлық активімен өтеу қабілеттілігін көрсетеді.
ААК (активтердің айналымдылық коэффициенті)	ӨСТ/Активтер <i>ӨСТ – өнімді сатудан түскен түсім</i>	Активтерді пайдалану қарқындылығын (айналым жылдамдығын) көрсетеді. Кәсіпорынның іскерлік белсенділігінің көрсеткіштері ретінде пайдаланылады.
СР (сату рентабельділігі)	(ӨСТ-ӨӨҚ)/ӨСТ <i>ӨӨҚ – өнімнің өзіндік құны</i>	Ұйым түсімінің қандай бөлігі пайданы (салық салынғанға дейінгі) құрайтынын көрсететін ұйым қызметінің қаржылық нәтижелілігінің көрсеткіші
ӨҚК (өзін-өзі қаржыландыру деңгейі)	МК/(МК+Міндеттемелер) <i>МК – меншікті капитал</i>	Меншікті инвестициялық қаражаттың инвестициялауға қажетті жалпы қаражатқа қатынасы
ААҚУ (активтегі айналым қаражатының үлесі)	Қысқа мерзімді активтер/Активтер*100	Баланстың жалпы өтімділігін бағалауға мүмкіндік береді

*Орташа деңгейдің экстремалдық мәндердің әсеріне байланысты болуына қатысты медианалық мәндер келтірілген

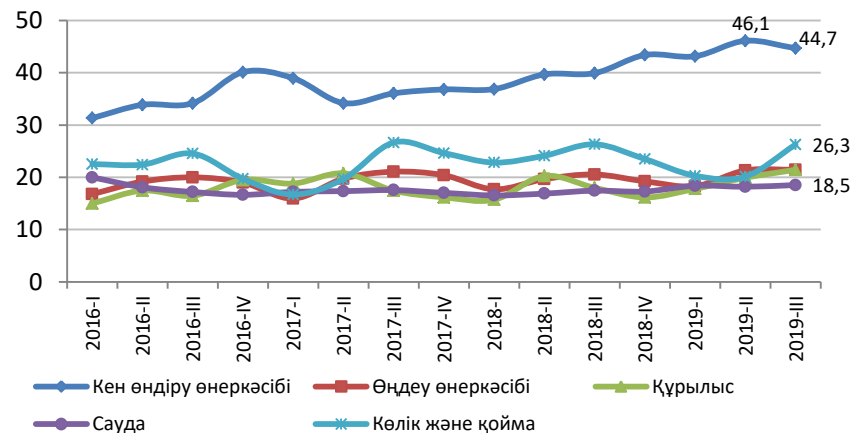
** Пайыздар, салықтар және амортизация төлемдері бойынша шығыстар шегерілгенге дейінгі сату рентабельділігі

Кәсіпорындар қызметінің нақты көрсеткіштерін бағалау: Кәсіпорындардың қаржылық көрсеткіштері

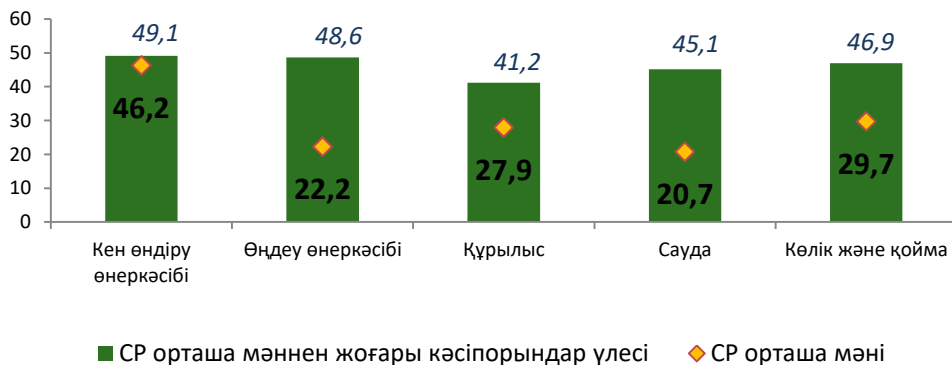
17-график. Сатудың орташа рентабельділігі *,%

18-график. Сату рентабельділігінің динамикасы*,%

19-график. Сала сату рентабельділігі орташа мәннен** жоғары пайда кәсіпорындардың үлесі, %

2019 жылдың 3-тоқсанында орташа медианалық сату рентабельділігі (пайыздар, салықтар және амортизация төлемдері бойынша шығыстар шегерілгенге дейінгі) көлік және қойма саласынан басқа қарастырылып отырған салаларда айтарлықтай өзгерген жоқ. Аталмыш салада көрсеткіш айтарлықтай жоғарылап 2019 жылдың 2-тоқсанындағы 20,2%-дан 3-тоқсанда 26,3% ға дейін өсті. Тау кен өндірісі саласында көрсеткіштің сәл төмендеуі байқалды (2019 жылдың 2-тоқсанындағы 46,1%-дан 3-тоқсанда 44,7% ға дейін).

Кәсіпорындардың деректері бойынша ең жоғары рентабельділік тау-кен өндіру өнеркәсібінде: орташа медианалық рентабельділік бұл салада 2019 жылғы 3-тоқсанда 44,7%-ды құрады, ал сауда саласында көрсеткіш біршама төмен болды (18,5%).

Құрылыс саласындағы кәсіпорындардың көпшілігінің рентабельділігі сала бойынша орташа арифметикалық мәннен төмен.

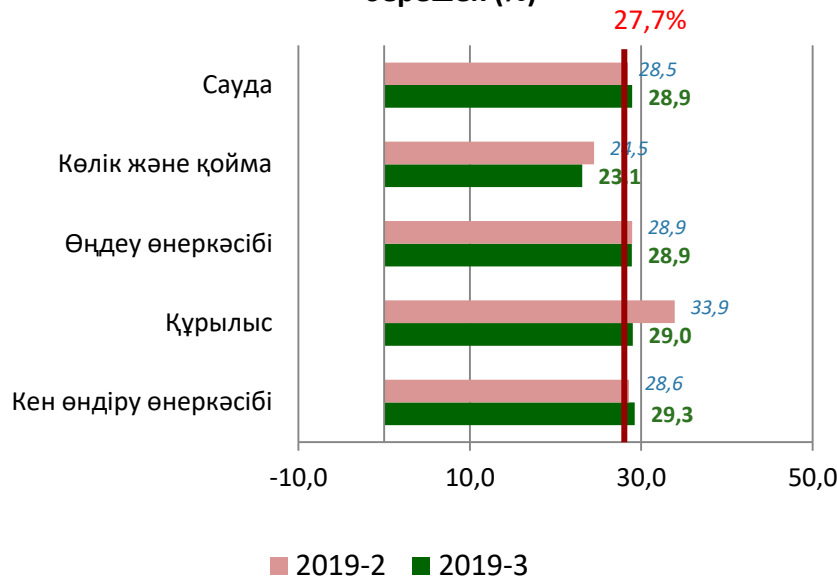
* Орташа деңгейдің экстремалдық мәндердің әсеріне байланысты болуына қатысты медианалық мәндер келтірілген

** Орташа арифметикалық мән

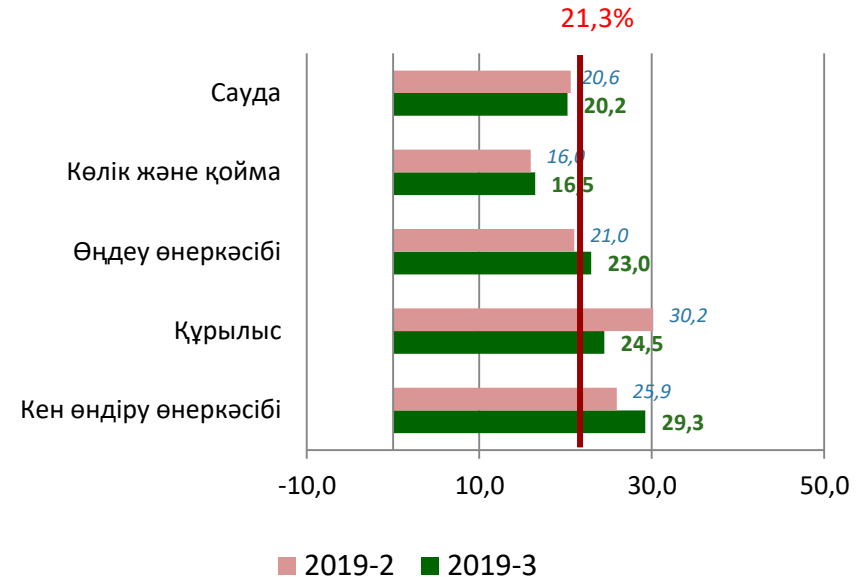
Банк секторынан тыс, яғни жеткізушілермен, мердігерлермен, тапсырыс берушілермен, сатып алушылармен және т.с. өзара есеп айырысуға байланысты мерзімі өткен берешекке қатысты ахуал құрылыс саласында жақсарды.

Экономика бойынша мерзімі өткен (90 күннен астам) **дебиторлық берешегі** бар кәсіпорындар үлесі 27,7%, ал мерзімі өткен **кредиторлық берешегі** бар кәсіпорындар үлесі 21,3%-ды құрады. Мерзімі өткен дебиторлық берешегі бар кәсіпорындардың көпшілігі тау-кен өндіру саласында (29,3%), ал көлік және қойма саласында айтарлықтай аз (21,3%). Мерзімі өткен кредиторлық берешегі бар кәсіпорындар үлесі тау-кен өндіру өнеркәсібінде басқа салаларға қарағанда жоғарырақ (29,3%). Мерзімі өткен дебиторлық берешегі бар кәсіпорындардың үлесі қарастырылып отырған салалардың бәрінде (тау-кен өнеркәсібінен басқа) мерзімі өткен кредиторлық берешегі бар кәсіпорындарға қарағанда жоғары.

20-график. Мерзімі өткен дебиторлық берешек (%)

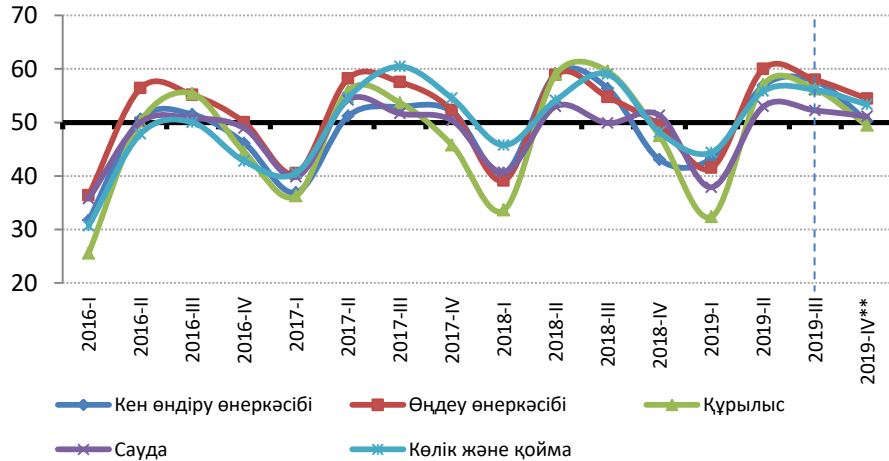

21-график. Мерзімі өткен кредиторлық берешек (%)

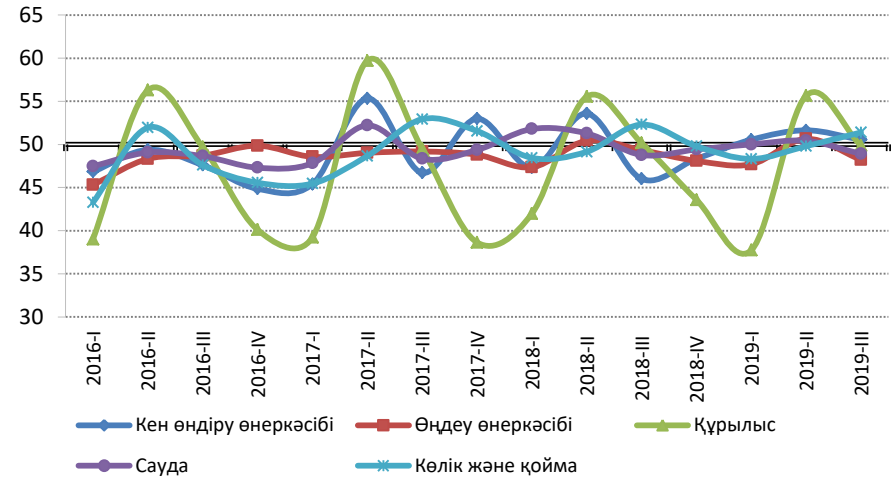

Кәсіпорындар қызметінің нақты көрсеткіштерін бағалау: Еңбекақы мен жұмыспен қамту

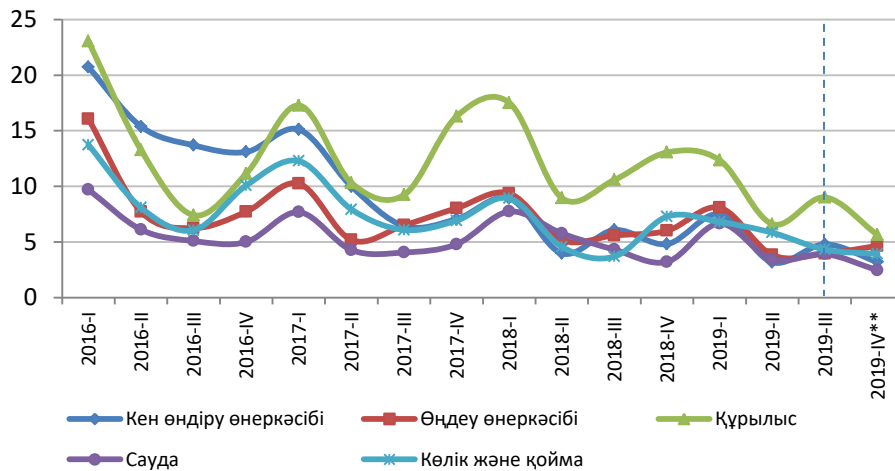
22-график. Өндіріс көлемінің өзгерісі, ДИ %

24-график. Жұмыспен қамту санының серпіні, ДИ *

23-график. Орташа жалақыны төмендеткен кәсіпорындардың үлесі, %

2019 жылдың 3-тоқсанында өндіріс көлемінің өсу қарқыны төмендеді, ол өз кезегінде орташа жалақыны төмендеткен кәсіпорындардың үлесінің өсуіне әкелді. Осындай кәсіпорындардың үлесінің өсуі көлік және қойма саласынан басқа барлық салаларда орын алды. Бұндай кәсіпорындардың үлесі құрылыста 9%, ал басқа салаларда 3-5% құрады.

Сауда және өңдеу өнеркәсібі салаларында қызметкерлер саны азайды; көлік және қойма саласында осы көрсеткіштің аздаған өсуі байқалды, ал басқа салаларда өзгеріс болған жоқ. Құрылыс саласындағы қызметкерлер санының өзгерісі маусымдық факторға деген тәуелділікке байланысты болғаны анық.

2019 жылдың 4-тоқсанында кәсіпорындар өндіріс көлемінің өсу қарқынының төмендеуін күтуде.

* – ДИ, диффузиялық индекс, 50 деңгейінен қаншалықты жоғары (төмен) болса, көрсеткіштің оң (теріс) әсер етуі соншалықты, 50 деңгейі әсер етудің болмағанын білдіреді

- **Бәсекелестіктің ең жоғары дәрежесі** сауда саласында.
- 2019 жылдың 3-тоқсанында теңгенің **АҚШ долларына** қатысты бағамының кен өндіру өнеркәсібі мен сауда саласындағы шаруашылық қызметіне кері әсері төмендеді, ал теңге бағамының **ресей рубліне** қатысты өзгерісінің әсері осы салаларда күшейді. Бағам өзгерісінің әсерінің ең төмен кері ықпалы кен өндіру саласына тисе, ең көп кері ықпалы өңдеу өндірісі мен көлік және қоймалау салаларына тиді.
- Өңдеу өнеркәсібі үшін банктің **несиелеу шарттары** талаптарының жақсарғаны байқалып отыр. Бұған қарамастан, несиелеу шарттарын қолайсыз деп бағалап отырған кәсіпорындардың ең көп үлесі өңдеу өнеркәсібінде орын алды (осы саладағы кәсіпорындардың 13,3%-на жуығы үшін шарттар «тиімсіз» болып табылады), ал ең қолайлы талаптар тау-кен өндіру саласында байқалған (5,9%).
- **Өндірістік қуаттардың** ең жоғары **жүктемесі** тау-кен өндіру өнеркәсібінде.
- Тау-кен өндіру өнеркәсібінде **сату рентабельділігі** басқа салаларға қарағанда жоғары.
- Мерзімі өткен **кредиторлық және дебиторлық берешектің үлесі**, құрылыс саласынан басқа барлық салаларда төмендеді.
- Сауда саласынан басқа салалардың кәсіпорындары 2019 жылдың 4-тоқсанында өндіретін өнімге деген сұраныс бойынша **оңтайлы** сенімде. Дайын өнім бағасы қарқынының өсуін тау-кен өндірісі кәсіпорындары күтуде. Кәсіпорындардың көпшілігі шикізаттар мен материалдарға және дайын өнім бағасының өсу қарқынының бәсеңдеуін күтуде.